

Att vara ”gammaltestamentlig”: Tillskrivna betydelser av ordet ”gammaltestamentlig” i svenska dagstidningar 1987–2017

HANNA LILJEFORS

Uppsala universitet

hanna.liljefors@teol.uu.se

”Men man vill ju inte verka överdrivet hård, kall, okänslig och gammaltestamentlig”.¹

INLEDNING

Efter stormningen av Kapitolium i USA:s huvudstad den sjätte januari 2021 beskrev en journalist i *The New York Times* dåvarande president Donald J. Trump som en person med en ”Old Testament vindictiveness” (ungefär ”en gammaltestamentlig hämndlystnad”). Journalisten mötte en kritikerstorm på Twitter för detta uttalande då det uppfattades vara antijudiskt.²

I svensk kontext har begreppet ”gammaltestamentlig” inte kommit att uppfattas lika problematiskt även om dess antijudiska³ kopplingar

¹ Johan Hakelius, ”Vi byter Dawit mot de här svenskarna”, *Aftonbladet* (29 april 2009).

² <https://twitter.com/scaevola67/status/1348356478651006976?s=21>. Tack till David Davage för tips om denna länk.

³ Hanna Stenström, ”Gudinnemördare eller systrar i kampen: Anti-judiska motiv i feministiska teologier”, *Svensk Kyrkotidning* 101/8–9 (2005): 107–111 (108), definierar *antijudiskhet* som stereotyper, föreställningar och tankemönster vilka framställer judisk tro och judiskt liv på ett nedsättande sätt, vilket leder till att något annat (ofta

har uppmärksammats inte minst av idéhistorikern Henrik Bachner. Bachner har i flera studier beskrivit uttryck för antisemitism⁴ i medier och i den offentliga diskursen i Sverige.⁵ Han har visat hur konstruktionen av judendom som antites till kristendom, inte minst skildrad genom den judiska oförsonligheten som antites till den kristna kärleken, fungerat som ledmotiv i debatter om staten Israels politik där ett återkommande tema är "a specific Jewish vengefulness and cruelty, an 'Old Testament' wrath and bloodthirstiness".⁶ Särskilt lyfter Bachner fram föreställningar om den så kallade gammaltestamentliga hämnden kodifierad i satsen "öga för öga, tand för tand", en fras som upprepas i rapporteringen av hur staten Israel agerar i olika internationella konflikter.⁷ Bachner är också en av forskarna bakom en studie genomförd 2005

kristendom) värderas högre. Antisemitism är, menar hon, en rasistisk, våldslegitimerande ideologi som säger att judarna som folk är underlägset.

⁴ Förutom Stenströms definition av antisemitism nämnd i ovanstående fotnot förekommer flera andra definitioner som, till skillnad mot Stenström, menar att ideologin inte behöver vara våldslegitimerande. Se till exempel Forum för levande historias hemsida (<https://www.levandehistoria.se/fakta-fordjupning/rasism/lar-dig-mer-om-rasism/rasism-mot-olika-grupper/antisemitism/definition>). En definition som framhålls på hemsidan är hämtad från Statens offentliga utredningar, SOU, 1999:20 (kursiv i original): "En samling attityder och diskurser om judar som bland annat handlar om negativa differenser och uteslutning, om förträngningar, projektioner och fantasier. Vad som skiljer antisemitismen från andra liknande rasistiska och främlingsfientliga diskurser är dess långa historiska roll i den västerländska civilisationen och speciellt de starka inslagen av tro på judarnas makt, moraliska mindervärdighet och ondska. Antisemitism kan inte tolkas eller förstås utan att det sätts in i ett historiskt sammanhang."

⁵ Se till exempel Henrik Bachner, "Kristna antijudiska motiv i medier och debatt", i *Religion och medier: Några perspektiv*, red. Göran Larsson, Mia Lövheim och Alf Linderman (Lund: Studentlitteratur, 2006), 143–163 samt idem, "Political Cultures of Denial? Antisemitism in Sweden and Scandinavia", i *Politics and Resentment: Antisemitism and Counter-Cosmopolitanism in the European Union*, red. Lars Rensmann och Julius H. Schoeps (Lieden: Brill, 2010), 329–362.

⁶ Bachner, "Political Cultures", 334.

⁷ Bachner, "Political Cultures", 336. Bachner ger ett flertal exempel på hur frasen används i artiklar hämtade från de stora svenska dagstidningarna. Även andra bibliska

på uppdrag av Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådet om antisemitiska attityder i Sverige där 26 % av de tillfrågande helt eller delvis instämde i påståendet ”Israels politik präglas av en i Gamla Testamentet rotad hämndlystnad (’öga för öga, tand för tand’)”.⁸ Bachner anser att det är troligt att den relativt stora andel som i undersökningen menar att Israels politik är rotad i en så kallad gammaltestamentlig hämndlystnad har att göra med den frekventa användningen av detta motiv i medier och i den offentliga debatten.⁹

SYFTE

Inom receptionsfältet har bibelvetare framhållit vikten av att studera inte enbart specifika tolkningar av specifika bibeltexter utan även tolkningar av motiv hämtade från bibeln, inklusive motiv som tolkaren antar är hämtade från bibeln.¹⁰ Bibelvetaren bör således inkludera tolkningar av teman vilka uppfattas härstamma från bibliska texter såsom symboler, namn eller begrepp i receptionsstudiet.¹¹ Ett flertal bibelvetare har till exempel undersökt hur själva begreppet eller objektet ”Bibeln” laddas med olika innebörd på ett sätt som påminner om hur diskursteoretiker skulle beskriva en flytande signifikant, ett element som

texter och motiv används i debatter. Till exempel citerar Bachner en text ur *Svenska Dagbladet* från 2002 där Israels premiärminister Ariel Sharon likställs med sin så kallade bibliske motsvarighet Kung Herodes som, liksom Sharon, var en barnamördare enligt artikelförfattaren. Ett tidigare exempel är hur en ledare i *Aftonbladet* 1982 beskriver Israels premiärminister som den gammaltestamentliga dödsängeln, det vill säga Förgöraren i 2 Mos 12:23 (338; se också Bachner, ”Kristna antijudiska motiv”, 152).

⁸ Henrik Bachner och Jonas Ring, *Antisemitiska attityder och föreställningar i Sverige* (Stockholm: Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådet, 2006), 59.

⁹ Bachner, ”Political Cultures”, 352.

¹⁰ Jag skriver här bibeln med litet b för att markera att det kan röra sig om olika kanonversioner.

¹¹ Se till exempel Anders Martinsen, Petter Skippervold och Ole Jakob Løland, *Bibelen i Populärkulturen* (Oslo: Scandinavian Academic Press, 2014), 9.

i särskild hög grad är öppet för tillskrivning av olika betydelser.¹² "Bibeln" blir ett slags diskursivt objekt vars betydelse är föremål för en hegemonisk kamp om innebörd. I relation till studiet av bibeln som en slags flytande signifikant kan i svensk kontext Petter Spjut nämnas. Spjut har undersökt hur termen "gnosticism" attribueras olika betydelser i framförallt kristna medier.¹³

Inspirerad av receptionsstudier med fokus på uppfattade bibliska teman eller motiv snarare än faktiska bibeltexter avser jag här undersöka hur begreppet "gammaltestamentlig" laddas med mening i svenska dagstidningar i relativ närtid. Detta vill jag göra utifrån ett teoretiskt och metodologiskt angreppssätt hämtat från lingvisten Norman Fairclough. Jag uppfattar Fairclough som relevant för mitt syfte då han tydligt betonar språkets betydelse och framhåller vikten av att undersöka hur diskurser, men även specifika ords tillskrivna betydelser, konstrueras, reproduceras och transformeras utifrån bakomliggande ideologier och i relation till det kringliggande samhället. Utifrån Faircloughs idéer ämnar jag analysera hur adjektivet "gammaltestamentlig" använts och vilken betydelse begreppet tillskrivs i svenska dagstidningar mellan åren 1987–2017. Jag avser inte göra en fullständig analys enligt Fair-

¹² Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips, *Diskursanalys som teori och metod* (Lund: Studentlitteratur, 2000), 35. Några exempel på bibelvetare som undersökt olika typer av föreställningar om "Bibeln" i den offentliga diskursen är Yvonne Sherwood i "Bush's Bible as a Liberal Bible (Strange Thought that Might Seem)", *Postscripts: The Journal of Sacred Texts and Contemporary Worlds* 2/1 (2006): 47–58; Jonathan Sheehan, *The Enlightenment Bible: Translation, Scholarship, Culture* (Princeton: Princeton University Press, 2013); Hannah M. Strømmen, "Biblical Blood-Lines: From Foundational Corpus to the Far Right Bible", *BibInt* 25/4–5 (2017): 555–573; och James G. Crossley, "What the Bible Really Means: Biblical Literacy in English Political Discourse", i *Rethinking Biblical Literacy*, red. Katie B. Edwards (London: Bloomsbury T&T Clark, 2015), 23–45; idem, "What the Bible Means—And Could Mean—In English Political Discourse", *Practical Theology* 11/3 (2018): 241–254.

¹³ Petter Spjut, "Polemisk etikett eller saklig beteckning? En studie av svenskspråkiga opinionsbildares användning av termen 'gnosticism' och dess implikationer för bibelvetenskaplig och kyrkohistorisk forskning" *SEÅ* 82 (2017): 76–115.

cloughs modell utan endast visa på vilka betydelser termen tillskrivs för att väcka frågan avseende vad dessa betydelser skulle kunna implicera för en fortsatt diskussion inom den bibelvetenskapliga disciplinen. Detta angreppssätt ligger i linje med hur Spjut tidigare diskuterat begreppet ”gnosticism” och dess roll inom bibelvetenskapen.

ORDBETYDELSE

Fairclough, som formulerat en tredimensionell modell för kritisk diskursanalys,¹⁴ definierar diskurs som ”a particular way of representing certain parts or aspects of the (physical, social, psychological) world”.¹⁵ Fairclough menar att diskurser fungerar ideologiskt vilket han definierar som ”meaning in the service of power”.¹⁶ Diskurser förstås bidra till att producera, reproducera eller transformera dominansrelationer.¹⁷ Språket är en del av den sociala processen.¹⁸ Diskurser både formar och formas av andra sociala praktiker.

Faircloughs tredimensionella modell syftar till att analysera hur olika aspekter av språk bidrar till ensidiga konstruktioner som tjänar en särskild grupps intressen, också genom att studera det som inte sägs, utan tas för givet.¹⁹ Ideologi förstås utöva makt genom ett övertalande språk i stället för andra typer av tvång, det vill säga ideologi förstås som sunt förnuft.²⁰ Hegemoni är ideologi som når sin kulmen, punkten när

¹⁴ Se till exempel Norman Fairclough, *Discourse and Social Change* (Cambridge: Polity, 1992) och idem, *Critical Discourse Analysis* (2:a uppl.; London: Routledge, 2010).

¹⁵ Fairclough, *Critical Discourse Analysis*, 358.

¹⁶ Fairclough, *Critical Discourse Analysis*, 8.

¹⁷ Fairclough, *Discourse and Social Change*, 87.

¹⁸ Fairclough, *Critical Discourse Analysis*, 304.

¹⁹ Titus Hjelm, ”Religion, Discourse and Power: A Contribution Towards a Critical Sociology of Religion”, *Critical Sociology* 40/6 (2014): 855–872 (860).

²⁰ Hjelm, ”Religion”, 860.

alla andra konstruktioner trycks undan till förmån för ett dominant synsätt.²¹

Ett av analysverktygen i Faircloughs verktygslåda för att analysera naturaliserade och hegemoniska föreställningar är det han kallar ord-betydelse (eng. "wordmeaning"). Han beskriver analysen av ords tillskrivna betydelser på ett sätt som känns välbekant för en exeget:

This means that as producers we are always faced with choices about how to use a word and how to word a meaning, and as interpreters we are always faced with decisions about how to interpret the choices producers have made (what values to place upon them).²²

Fairclough menar att det är av vikt att studera vilken innebörd som tillskrivs ord, då ords tillskrivna betydelser ska ses som en del av kampen om hegemoni:

The emphasis is upon "key words" which are of general or more local cultural significance; upon words whose meanings are variable and changing; and upon the meaning potential of a word—a particular structuring of its meanings—as a mode of hegemony and a focus of struggle.²³

Som bibelvetare med fokus på den Hebreiska bibeln intresserar jag mig för bibeltolkning i allmänhet men även specifikt studiet av bibeln som diskursivt objekt. Mitt huvudsakliga intresseområde rör hur diskurser om "Gamla testamentet" och det så kallat gammaltestamentliga konstrueras i medier.²⁴ Följaktligen är även de betydelser som tillskrivs ordet "gammaltestamentlig" intressanta för mig, inte minst med tanke på de problematiska konnotationer Bachner framhållit att ordet riskerar att föra med sig. Går det att se liknande tendenser i ett större material och i frågor som inte rör staten Israels politik?

²¹ Hjelm, "Religion", 860.

²² Fairclough, *Discourse and Social Change*, 18.

²³ Fairclough, *Discourse and Social Change*, 236.

²⁴ I min kommande avhandling *Hebreiska bibeln debatterad: En receptionskritisk studie av diskurser om "Gamla testamentet" i svenska dagstidningar 1987–2017* (Skellefteå: Artos & Norma, 2022), analyserar jag tolkningar av och föreställningar om "Gamla testamentet" och en så kallad gammaltestamentlig gudsbild och människosyn.

URVAL OCH METOD

Enligt *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL) avser ”gammaltestamentlig” något som hör Gamla testamentet till. Jag kommer dock här, inspirerad av Faircloughs syn på hur ord tillskrivs mening som en del av den hegemoniska kampen, fokusera på hur begreppet används i tidningarna *Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, *Expressen* och *Svenska Dagbladet*. Valet av material bygger på de aktuella tidningarnas stora upplagor och deras därigenom stora genomslag.²⁵ Valet är också relevant då de fyra tidningarna representerar både dags- och kvällspress samt att de har olika politisk hemhörighet. Tidningarna definierar sig som obunden socialdemokratisk (*Aftonbladet*), obunden liberal (*Expressen* och *Dagens Nyheter*) respektive obunden moderat (*Svenska Dagbladet*). Vidare menar sig samtliga tidningar vara religiöst obundna. Jag är främst intresserad av hur ordet används i medier som når en bred allmänhet snarare än mer riktade medier såsom konfessionella medier eller medier med kopplingar till till exempel vit-makt-miljöer.

Mitt tillvägagångssätt har varit relativt enkelt: jag har sökt efter det aktuella ordet i Kungliga Bibliotekets databas över digitaliserade tidningar och därefter undersökt i vilka sammanhang ordet förekommer samt om det går att skönja några övergripande tendenser. Detta tillvägagångssätt korresponderar med Faircloughs metodologiska vägledning för den kritiska diskursanalysen. Han menar att forskaren först bör undersöka ett större material på ett övergripande sätt för att se de generella tendenserna, därefter genom ett mindre utvalt representativt material belysa ett antal konkreta exempel.²⁶ Jag kommer redovisa övergripande mönster genom att kategorisera resultatet samt ge exempel på uttryck för de olika kategorierna.

²⁵ Antal upplagor skiljer sig dock rejält under den utvalda tidsperioden. En förklaring är antagligen det växande antalet nätbaserade läsare.

²⁶ Fairclough, *Discourse and Social Change*, 230.

FÖREKOMSTEN AV ORDET "GAMMALTESTAMENTLIG"

Träffar på ordet "gammaltestamentlig"²⁷ under den utvalda tidsperioden (1987–2017) uppgår till 193 i *Aftonbladet*, 504 i *Expressen*, 798 i *Dagens Nyheter* (DN), samt 918 i *Svenska Dagbladet* (SvD) – sammanlagt 2413 träffar.²⁸

En majoritet av dessa träffar rör tillfällen där ordet inte tillskrivs en särskild värdering utan endast används deskriptivt i relation till Hebreiska bibeln. Här kan nämnas kyrkliga annonser vilka förtecknar kommande söndags gammaltestamentliga läsning samt i korsordsfrågor av typen "gammaltestamentlig man med ark". Liknande användningar har jag inte valt att undersöka närmare. Jag har heller inte valt att gå vidare med tillfällen då ordet brukas för att hänvisa till, till exempel, gammaltestamentliga böcker, profeter, tider och så vidare, eller när det av sammanhanget är svårt att utläsa vad som avses med beskrivningen, som till exempel formuleringen "gammaltestamentligt skägg".²⁹ Jag har av 2413 träffar valt att närmare studera 308 tillfällen då ordet används på ett värdeladdat sätt då mitt syfte här är att undersöka vilka betydelser som tillskrivs ordet i kampen om hegemoni.

"GAMMALTESTAMENTLIG": KATEGORIER OCH EXEMPEL

Efter att ha analyserat de 308 tillfällen då ordet används med någon form av tillskriven värdering har jag kategoriserat dem under olika

²⁷ Tillägget av * i sökningen gör att ordet med suffix inkluderas i resultatet, det vill säga även förekomsten av "gammaltestamentliga", "gammaltestamentligt", och så vidare.

²⁸ I den använda databasen förekommer en del felaktigheter. Det finns en risk att en del nummer inte blivit katalogiserade, samt att en del nummer kan ha lagts in mer än en gång. Vissa texter återkommer dessutom vid flera tillfällen i de citerade tidningarna till exempel om det rör sig om en recension av en film som visats vid flera tillfällen. Sökningen genomfördes hösten 2018 och sedan dess kan fler nummer lagts in i databasen vilket kan påverka utfallet. De exakta siffrorna ger en fingervisning men bör förstås som ett ungefärligt utfall, och inte ett definitivt.

²⁹ Karin Henriksson, "Amerikanska kulturekon i Kanada", SvD (22 feb 1995).

rubriker. I flera fall har ett uttryck kunnat placeras in under flera av kategorierna, inledningen ska därmed inte ses som definitiv. Snarare är jag ute efter att skönja övergripande mönster i hur ordet tillskrivs mening. De kategorier jag valt att tillämpa i indelningen är:

- (a) skildrande något föråldrat och/eller ociviliserat (10 tillfällen)
- (b) kopplat till moral/moralism (45 tillfällen)
- (c) kopplat till våld eller hot om våld (114 tillfällen)
- (d) ett sätt att fånga in eller förstärka ett särskilt sinnelag (139 tillfällen)

Jag kommer nedan att ge exempel från kategorierna för att ge en fingervisning om vad de inrymmer. I det stora materialet förekommer fyra vad jag anser vara positivt laddade tillskrivelser av ordet, vilket utgör en försvinnande minoritet. Jag återger ett av dessa nedan för att visa på att även mer positiva konnotationer förekommer, om än i begränsad mån. Detta kan dock knappast ses som representativt med hänseende till det större materialet.

- (a) "Gammatestamentlig" som skildrande *något föråldrat och/eller ociviliserat* (10 tillfällen). Exempel på formuleringar ur denna kategori är:
 - "ålderdomlig och gammatestamentlig till mentaliteten"³⁰
 - "en gammaldags, nästan gammatestamentlig prägel"³¹
 - "[d]en Gud Ann Heberlein längtar efter är inte Nya testamentes förlåtande älskande gudom utan en mer medeltida, gammatestamentlig gud"³²
- (b) "Gammatestamentlig" kopplat till *moral/moralism* (45 tillfällen). I denna kategori förekommer ordet kopplat till en sträng eller problematisk moral, till exempel:
 - "[h]är finns en sträng, gammatestamentlig moral"³³
 - "något så gammatestamentligt har inte hörts i riksdagen sedan Thorbjörn Fälldins dagar" (en kommentar om dåvarande finansministern

³⁰ Sven Delblanc, "Tidens anakronismer", *Expressen* (10 nov 1991).

³¹ Ulrika Kärnborg, "Respekt och patos", *DN* (17 april 1999).

³² Daniel Suhonen, "Gudsförgäten", *Expressen* (31 mars 2015).

³³ Tommy Olofsson, "En djup kontakt", *SvD* (6 okt 1988).

Göran Persson som i riksdagen talat om att den som är satt i skuld icke är fri)³⁴

- "en närmast gammaltestamentlig moraluppfattning"³⁵
- "en gammaltestamentlig uppläsning"³⁶
- i en artikel påstås att journalisten Siewert Öholm hade kunnat få behålla sin anställning om han hade kunnat "hålla sina gammaltestamentliga kristna värderingar i schack"³⁷
- en film om ett fattigt brödrapar som bestämmer sig för att råna banker beskrivs kortfattat som "#gammaltestamentligmoral"³⁸

(c) "Gammaltestamentlig" kopplat till *våld eller hot om våld* (114 tillfällen). Kategorin återkommer vid flera tillfällen i beskrivningar av Gud som så kallat gammaltestamentlig, eller hur personer påminner om en gammaltestamentlig gud, till exempel:

- "inte denna gammaltestamentligt straffande gud"³⁹
- "[i] Västerbotten är Gud mer gammaltestamentligt hård och straffande"⁴⁰
- tv-profilen Arga Snickaren beskrivs vara: "mer som den gammaltestamentliga Guden kan man säga: Arg och straffande – någon att frukta"⁴¹

Kategorin förekommer även i reportage om politiska händelser såsom:

- "gammaltestamentlig moral som Bush och Israel 'spränger ni vårt hus, bombar vi ert land'⁴²
- "[d]e i någras ögon kanske något gammaltestamentliga reaktionerna ... om att rättvisa nu skipats" (reportaget skildrar reaktioner på terroristgruppsledaren Usama Bin Ladins död)⁴³

³⁴ Dick Ljungberg, "Carlssons trupp har tappat farten", *DN* (15 apr 1995).

³⁵ Johan Lundberg, "Gustafsson och den samtida erfarenheten", *SvD* (17 feb 2003).

³⁶ Åsa Linderborg, "Herrrrrrregud!", *Aftonbladet* (10 mars 2012).

³⁷ Jan-Olov Andersson, "Öholm tog större plats än de flesta", *Aftonbladet* (26 jan 2017).

³⁸ Helena Lindblad, "Allt du behöver veta inför Oscarsgalan", *DN* (24 feb 2017).

³⁹ Carl-Gunnar Åhlén, "Som en straffande guds akustiska våld", *SvD* (11 juni 1997).

⁴⁰ Bo Lövendahl, "Biblisk maktkamp får liv i ny opera", *SvD* (31 dec 2008).

⁴¹ Maria Brander, "Maria Brander", *Expressen* (5 nov 2015).

⁴² Mattias Göransson, "Jag skiter i sakligheten", *DN* (6 juli 2003).

⁴³ Lars Nicander, "Säkrare värld utan bin Ladin", *SvD* (3 maj 2011).

- någon menar att den amerikanske presidenten George W. Bush ”lät närmast gammaltestamentlig när han manade till något som lät som ett korståg”⁴⁴

Kategorin återkommer också i kultur- och sportreportage, till exempel:

- ”Nicole Kidmans slutgiltiga hämnd är av grymmaste, gammaltestamentliga snitt”⁴⁵
- ”som gillar sin filmhämnd brutal och gammaltestamentlig”⁴⁶
- under delrubriken ”Zlatan hämnaren” står att läsa att Ibrahimović är ”den mest gammaltestamentliga fotbollsspelaren som finns. Han glömmer aldrig en oförrätt ... han vänder aldrig andra kinden till”⁴⁷

(d) ”Gammaltestamentlig” som ett sätt att *fånga in eller förstärka ett särskilt sinnelag* (139 tillfällen). I denna kategori förekommer uttryck för när ordet kan anses tillskrivas positiva konnotationer. Ett exempel är beskrivningen:

- ”gammaltestamentlig och hjälpsam”⁴⁸

Vid några tillfällen kopplas även ”gammaltestamentlig” ihop med ett poetiskt sinnelag, vilket kan tolkas anspela på ett positivt sinnelag. Vid den överväldigande majoriteten av tillfällena är ordet dock associerat med mer negativt laddade sinnelag. Ett av de två vanligaste sinnelagen som ”gammaltestamentlig” kopplas samman med är *stränghet*:

- ”härskade en strängt, gammaltestamentlig miljö”⁴⁹
- ”en gammaltestamentligt sträng teolog”⁵⁰
- ”[m]ed gammaltestamentlig stränghet”⁵¹
- ”[h]ans världsåskådning var gammaltestamentligt sträng”⁵²

⁴⁴ Björn Wiman, et al., ”Vad gjorde du den 11 september 2001?” *DN* (11 sept 2011).

⁴⁵ Helena Lindblad, ”Lekfulla tillbakablickar”, *DN* (3 jan 2004).

⁴⁶ Emma Gray Munthe, ”Manligheten inte helt 2009”, *Aftonbladet* (6 mars 2009).

⁴⁷ Johanna Frändén, ”Fransmännen: Vem är Zlatan egentligen?”, *Aftonbladet* (21 maj 2016).

⁴⁸ Redaktionen, ”Isländskt rekord”, *Aftonbladet* (22 dec 1987).

⁴⁹ Maria Bergom Larsson, ”När mannen älskar en annan – också”, *Aftonbladet* (6 okt 1997).

⁵⁰ Peter Luthersson, ”Minnesgård över krigskamrater”, *SvD* (26 juni 2000).

⁵¹ Olle Svenning, ”På jakt efter alternativ till Jesus”, *Aftonbladet* (25 dec 2005).

⁵² Kulturredaktionen, ”Deckare, tigrar, K & koftor”, *Aftonbladet* (14 juli 2007).

- "[d]en nästan gammatestamentliga strängheten"⁵³
- "gammatestamentligt strängt"⁵⁴
- "strängt skolfrökenaktigt för att inte säga gammatestamentlig framställning"⁵⁵

Det andra mest frekvent förekommande sinnelaget kopplat till ordet är *vreden*, några exempel är:

- "ett stort mått vrede – närmast gammatestamentlig vrede"⁵⁶
- "gammatestamentlig vrede"⁵⁷
- "uttalad med gammatestamentlig vrede"⁵⁸
- "som fort var sur på sitt gammatestamentliga sätt"⁵⁹
- "gammatestamentlig aggressivitet"⁶⁰
- "en gammatestamentlig vrede på orättvisor"⁶¹

En tendens är att "gammatestamentlig" används på ett allmänt förstärkande sätt. Är det "gammatestamentligt" allvar eller tungt ska detta tolkas som att det är väldigt allvarligt eller tungt och så vidare. Nedan listas några exempel på denna tillskrivna, förstärkande egenskap:

- "dess gammatestamentliga upprepningar"⁶²
- "gammatestamentligt mörk"⁶³
- "gammatestamentligt kärv"⁶⁴
- "osnällheten i den här TV-serien är gammatestamentlig"⁶⁵

⁵³ Helena Dahlgren, "Dödslängtan, ångest och tröstlöshet gör mig glad", *Aftonbladet* (8 okt 2010).

⁵⁴ Bo Lindberg, "Prövningarna styr vårt förhållande till Fortuna", *SvD* (5 mars 2012).

⁵⁵ Viktoria Jäderling, "Konst & konstigt", *Aftonbladet* (16 juni 2014).

⁵⁶ Mats Gellerfeldt, "Ger röst åt de nedersta", *SvD* (10 sept 1989).

⁵⁷ Jerker Persson, "Storebrorsattityd utmärker SNF", *SvD* (18 apr 1991).

⁵⁸ Gunnar Fredriksson, "... det var alltså här Spinoza satt och slipade linser", *Aftonbladet* (2 aug 1997).

⁵⁹ Fredrik Johansson, "En karriär i hård motvind", *DN* (9 nov 2003).

⁶⁰ Helena Lindblad, "Lögner, förläggare och maffia", *DN* (20 okt 2006).

⁶¹ Lasse Berg, "Stig T Karlsson", *SvD* (22 mars 2015).

⁶² Redaktionen, "Husbondens röst", *DN* (11 juni 1990).

⁶³ Elin Unnes, "Grinderman", *SvD* (22 sept 2010).

⁶⁴ Jens Liljestränd, "Ångest som smittar", *Expressen* (18 nov 2015).

⁶⁵ Johan Hakelius, "Johan Hakelius", *Expressen* (9 juli 2016).

- ”skapar en klimatångest av gammaltestamentliga mått”⁶⁶
- ”[i] denna gammaltestamentliga mardröm”⁶⁷

Efter denna genomgång av kategorier och exempel på formuleringar vill jag nedan diskutera de övergripande tendenserna i materialet samt eventuella orsaker till de mönster jag menar mig se. För att kunna göra detta kommer jag först att sätta analysen i relation till bruket av andra liknande begrepp, för att se om det föreligger någon skillnad i tillämpning. Därför ämnar jag kortfattat redogöra för mönster i användandet av begreppen ”biblisk”, ”evangelisk” och ”nytestamentlig”.

”BIBLISK”, ”EVANGELISK” OCH ”NYTESTAMENTLIG”

I analysen har jag valt att studera hur andra likartade begrepp används på liknande sätt, det vill säga inte enbart som en teknisk deskriptiv term utan på ett värdeladdat sätt, för att kunna upptäcka eventuella likheter och skillnader.⁶⁸ Av utrymmesmässiga skäl, och då dessa begrepp inte står i fokus för analysen, presenteras resultatet här mer kortfattat.

Ordet ”biblisk*” förekommer 10829 gånger i det utvalda materialet, varav det 534 gånger används på ett värdeladdat sätt (majoriteten av tillfällena rör bibliska personer, tider, namn, böcker, platser osv.). Det övergripande mönstret angående dessa tillfällen är att ”biblisk” kan tillskrivas både negativa och positiva associationer. I en mer allmän användning är den positiva associationen mer framträdande, medan ”biblisk” ges mer negativa eller åtminstone förstärkande negativa associationer då det används i relation till fenomen som krig, flykt-inkatastrofer och klimatfrågan. Några exempel på formuleringar presenteras nedan.

⁶⁶ Oscar Rossi, ”Fjädrar: Klimatapokalyps drabbar Danmark”, *SvD* (28 nov 2017).

⁶⁷ Wanda Bendjelloul, ”Årets bästa utländska filmer”, *DN* (15 dec 2017).

⁶⁸ Denna undersökning genomfördes våren 2021, därför kan urvalet av tidningsnummer som hunnit föras in i databasen, och därmed det utvalda materialet, varit något större. Återigen ska antalen ses som en fingervisning.

En dramatisk förlossning som till sist gått bra beskrivs som en "biblisk förlossning".⁶⁹ Vidare kan i ett positivt sammanhang nämnas skildringar som beskriver "en biblisk värdighet",⁷⁰ "en närmast biblisk kärlek",⁷¹ "bibliskt i sin visdom",⁷² "[i]dyllen tycks närmast biblisk",⁷³ "den bibliska skönheten",⁷⁴ "en fest av bibliska proportioner",⁷⁵ "[d]et är nog denna tyglade medkänsla som ger filmerna det bibliska drag många tyckt sig känna"⁷⁶ samt "[m]ed ett bibliskt lugn och tålmod".⁷⁷

Samtidigt förekommer mer negativa konnotationer till begreppet, till exempel i skildringar som "en sträng biblisk uppfostran",⁷⁸ "en biblisk avund"⁷⁹, "[o]ch andra sekunden drabbas jag av ett ursinne, som en helig, nästan biblisk vrede".⁸⁰ Ordet används även i samband med olika typer av katastrofer såsom i beskrivningen av ett "bibliskt skyfall".⁸¹ Framförallt efter millennieskiftet används "biblisk" allt mer ihop med "mått", "proportioner" och "dimensioner", särskilt för att beskriva fyra specifika fenomen, nämligen naturkatastrofer, flyktkatastrofer, krig eller sportresultat. Här kan till exempel nämnas "[k]atastrofen i Sydostasien har rent bibliska proportioner"⁸² eller "[k]atastrofen i Syrien har nått 'nästan bibliska proportioner'".⁸³

⁶⁹ TT, "Biblisk förlossning i Gällivare", *Aftonbladet* (13 dec 1995).

⁷⁰ Björn Norström, "Resa över prärien", *Expressen* (25 feb 1988).

⁷¹ Nina Lekander, "Kärleken är inte assurerad", *Expressen* (29 aug 1990).

⁷² Anonym, "Lysande!", *DN* (15 jan 1994).

⁷³ Per Nilsson, "Ingen rädder för vargen", *Expressen* (30 juni 1994).

⁷⁴ Peter Kadhammar, "De fördömdas by", *Expressen* (12 juli 1994).

⁷⁵ Klick!, "Jag älskar köttbullar", *Aftonbladet* (10 dec 2004).

⁷⁶ Märten Blomkvist, "Osentimentalt elände: Bröderna Dardenne har fångat en oförglömlig olycksfågel", *DN* (13 jan 2012).

⁷⁷ Thomas Engström, "Putins illvilja ska inte underskattas", *SvD* (19 mars 2015).

⁷⁸ Klas Ericsson, "Vuxet värre", *Expressen* (27 sept 2002).

⁷⁹ Anton Gustavsson, "Vilken är din värsta synd, Sissela Kyle?", *SvD* (15 jan 2010).

⁸⁰ Alex Schulman, "Alex Schulman", *Expressen* (13 aug 2017).

⁸¹ Paul Auster, "Dödens blixtnedslag", *Expressen* (5 apr 1996).

⁸² Lars Ryding, "En personlig referens låter oss ana lidandet", *SvD* (30 dec 2004).

⁸³ Anne-Marie Slaughter, "En flygförbudszon för Syrien", *DN* (22 sept 2015).

I sportsammanhang återkommer beskrivningen kopplat till både vinst och förlust, det vill säga både i positiva och negativa sammanhang. Här kan nämnas ”ett nederlag av bibliska proportioner”,⁸⁴ ”ett mirakel av bibliska mått”⁸⁵ och då Zlatan Ibrahimović beskrivs kunna ”göra bibliska mål”.⁸⁶

Slutligen återkommer ”biblisk” även ofta kopplat till beskrivningar av ett särskilt sätt att uttrycka sig, då återgett tillsammans med till exempel ”ton”, ”klang”, ”språk”, ”poetiskt” eller liknande. Bob Dylans senaste skiva beskrivs till exempel äga en ”biblisk tuktad stramhet”.⁸⁷ I en bokrecension skildras ”bokens stramt allvarliga, stundom nästan bibliska stil”.⁸⁸ Andra exempel är ”bibliskt högstämmd retorik”⁸⁹ samt ”[h]ans språk klingade bibliskt ålderdomligt”.⁹⁰

”Evangelisk*” förkommer 4194 gånger i materialet varav det vid 65 tillfällen används på ett värdeladdat sätt.⁹¹ ”Nyttestamentlig*” förekommer i sin tur 244 gånger varav det vid 21 tillfällen används på ett värdeladdat sätt (majoriteten rör nyttestamentlig exegetik, texter, personer och så vidare). Till skillnad mot ”gammaltestamentlig”, som i en absolut majoritet associeras till något negativt och ”biblisk”, som kan associeras till både positiva och negativa företeelser, är dessa två i stort sett enbart förknippade med positiva företeelser. Ett undantag finns i beskrivningen

⁸⁴ Per Bjurman, ”På söndag krossar Payton myten om sig själv”, *Aftonbladet* (31 jan 2007).

⁸⁵ Jennifer Wegerup, ”Wegerup: Därför ser vi nu slutet på storhetstiden”, *Aftonbladet* (15 sept 2007).

⁸⁶ Noa Bachner, ”Z-dilemma för PSG”, *Expressen* (14 juli 2015).

⁸⁷ Jens Peterson, ”Tack gode gud för Dylans nya LP”, *Aftonbladet* (15 sept 1989).

⁸⁸ Leif Nylén, ”Kiruna i kärlek, sorg och vrede”, *DN* (31 aug 1988).

⁸⁹ Sven Delblanc, ”Att gå till Österbotten med historien”, *Expressen* (30 jan 1992).

⁹⁰ Salomon Schulman, ”I Frälsarens fotspår”, *DN* (23 juni 1998).

⁹¹ Majoriteten rör evangeliska eller evangelisk-lutherska kyrkor, lära, bekännelse och så vidare. Från 2015, i samband med Donald J. Trumps presidentvals kampanj, blir ”evangelikal” allt mer förekommande i de utvalda tidningarna. Ordet förekommer sammanlagt 83 tillfällen och rör då en särskild kristen inriktning.

av en tv-dokumentär som ska skildra en "konservativ, evangelisk moral".⁹² I övrigt har förekomsterna positiva konnotationer.

Några exempel är "[t]onen är optimistisk, kanske evangelisk",⁹³ "evangelisk solidaritet",⁹⁴ "evangeliskt lycklig",⁹⁵ "[n]ågot oväntat visar det sig att den gammaltestamentlige professorn är mera evangelisk än den nytestamentlige",⁹⁶ samt "publikens evangeliska välvilja".⁹⁷

I materialet är "nytestamentlig" inte vanligt förekommande, men när det används sker det utifrån förutsättningen att det rör någonting positivt. Två exempel är "[i] Beauvoirs i övrigt så ljusa, närmast nytestamentliga jämlikhetsbudskap"⁹⁸ samt "[d]en nya snickaren 'Pirre', är på det viset mer nytestamentlig, mer Jesus. Han är förlåtande och vänlig och någon att ty sig till".⁹⁹

Sammanfattningsvis kan "biblisk" användas för att beskriva eller förstärka beskrivningar med både positiv och negativ innebörd, medan "evangelisk" och "nytestamentlig" utom i ett fall används med en positiv innebörd. "Gammaltestamentlig" används tvärtom i en överväldigande majoritet med en negativ innebörd.

ORDBETYDELSE AV "GAMMALTESTAMENTLIG" OCH EVENTUELLA IDEOLOGISKA BAKGRUNDER

Fairclough menar att den kritiska diskursanalytikern bör försöka göra tendenserna i det övergripande materialet begripliga.¹⁰⁰ Här har jag visat

⁹² Tv-tablån, *Expressen* (10 jan 2012).

⁹³ Olle Svenning, "När blev Judas en förrädare?", *Aftonbladet* (23 dec 1995).

⁹⁴ Anders Ehnmark, "Elden som oroar", *Expressen* (2 juni 1994).

⁹⁵ Thomas Götselius, "Levande troskamp: Vad händer när diktens du råkar heta 'Kristus?'", *DN* (20 sept 2001).

⁹⁶ Ur en kommentar till en debatt om homosexualitet i vilken journalisten beskriver skiljelinjen mellan en professor i Nya testamentets exegetik och en professor i Gamla testamentets exegetik (Bo Strömstedt, "Halkvarning i Lund", *Expressen* [11 nov 2003]).

⁹⁷ Jacob Lundström, "Snyft vilket klassamhälle", *Aftonbladet* (11 sept 2010).

⁹⁸ Birgit Munkhammar, "Beauvoir låter disken stå", *DN* (31 maj 1991).

⁹⁹ Maria Brander, "Maria Brander", *Expressen* (5 nov 2015).

att ordet ”gammaltestamentlig” i de fall då begreppet fungerar som ett värdeladdat adjektiv eller adverb används för att skildra något negativt. Ordet används också i en slags superlativ form med negativa konnotationer. Den mest förekommande kategorin av de utvalda 308 tillfällena skildrar ett användande av ordet där ett ofta problematiskt eller negativt sinnelag beskrivs eller förstärks. Den näst största kategorin sammankopplar ordet med våld eller hot om våld till exempel genom straff eller hämndaktioner.

Fairclough betonar vikten av att inte bara undersöka vad som sägs utan också det som inte sägs, och här är det uppenbart att ordet i stort sett aldrig skildrar företeelser med positiva konnotationer. Det framstår i materialet som närmast orimligt att beskriva en god öl som en ”IPA av gammaltestamentliga mått” eller en vänlig person som ”gammaltestamentligt kärleksfull” och så vidare. Tvärtom är det tydligt att ordet i den absoluta majoriteten av fallen tillskrivs negativa konnotationer, en ”gammaltestamentlig moral” uppfattas inte som en god eller modern moral. Även den förstärkande effekten sker i relation till negativa begrepp som ångest, kärvhet eller mardröm. Endast vid ett fåtal tillfällen kan ordet tolkas förstärka något positivt, som i exemplen med hjälpsamhet eller angående en vrede mot orättvisor.

Sammantaget kan sägas att den ordbetydelse som tillskrivs ”gammaltestamentlig” är en negativ innebörd, till exempel straffande, hämnande och omodern samt ett förstärkande värde i en nästintill superlativ bemärkelse gällande generellt negativa fenomen. Det går nästan inte att vara exempelvis mer sträng än ”gammaltestamentligt sträng”. I den hegemoniska kampen om ordets betydelse förekommer alternativa tillskrivningar av ordbetydelse men dessa är försvinnande få i det större materialet.¹⁰¹

¹⁰⁰ Fairclough, *Discourse and Social Change*, 219.

¹⁰¹ Detta är ett övergripande mönster i materialet oaktat tidning, genre (reportage, krönikor, debattartiklar osv.) samt återkommande under hela den utvalda tidsperioden, med vissa toppar och dalar. Som jag nämnde finns en viss tendens att ”biblisk”

När människor i samma samhälleliga kontext tänker lika om specifika frågor eller till och med förbiser att andra synsätt är möjliga, går det att beskriva som hegemoni.¹⁰² En negativ eller nedvärderande betydelse av "gammaltestamentlig" framstår i materialet ha uppnått hegemonisk position. Detta till skillnad mot de mer positivt laddade "evangelisk" och "nytestamentlig" samt "biblisk", vilket i materialet framstår ha mer flytande innebörd och vara mer öppen för att användas i positiv eller negativ bemärkelse.

Fairclough betonar vikten av att medvetandegöra den hegemoniska process som genom historien skapat en språklig norm.¹⁰³ Här menar jag att den språkliga norm som sammankopplar "gammaltestamentlig" med negativa konnotationer kan ha att göra med vad Bachner uppmärksammat, det vill säga att det förekommer kopplingar mellan diskurser om det så kallat gammaltestamentliga och en antijudisk diskurs artikulerad i den kristna idéhistorien. Här kan nämnas konstruktionen av judendom som antites till kristendom. En nedvärderande syn på både Gamla testamentet och judendom går att spåra långt tillbaka i den kristna idéhistorien även i svensk kontext. Ett exempel på det är hur ordet "gammaltestamentlig" enligt *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB) avser både något som "tillhör", "utmärker" eller "påminner om det gamla testamentet" eller dess tid, men som också genom hänvisning till källor från 1880-talet innebär: "särsk. skämts. o. eufemistiskt: judisk. Gammaltestamentlig näsa". Begreppet användes således åtminstone på slutet av 1800-talet i Sverige som en omskrivning för judisk, och med negativa konnotationer. Det antijudiska temat associerat med ordet kan här skönjas återkomma genom historien.

förekommer som en beskrivning av något som inte relaterar till bibeln allt oftare efter millennieskiftet.

¹⁰² Ruth Wodak och Michael Meyer, "Critical Discourse Studies: History, Agenda, Theory and Methodology", i *Methods of Critical Discourse Studies*, red. Ruth Wodak och Michael Meyer (Los Angeles: SAGE, 2016), 1–23 (9).

¹⁰³ Fairclough, *Discourse and Social Change*, 240.

I relation till SAOB är det dock intressant att notera att det relativt frekvent förekommande bruket av adjektivet/adverbet på ett värdeladdat sätt mellan 1987–2017 kan jämföras med den relativt låga förekomsten ett århundrade tidigare, det vill säga 1887–1917. Då förekommer ”gammaltestamentlig*” endast 141 gånger i tre av de utvalda tidningarna (*Expressen* grundades 1944), varav det vid 27 tillfällen används som ett värdeladdat adjektiv/adverb.¹⁰⁴ Också då används ordet i en superlativ tillämpning och i beskrivningar av en särskild ton eller stil. Ordet tillskrivs negativa konnotationer såsom ”gammaltestamentlig hatfullhet”¹⁰⁵ eller ”gammaltestamentlig enfald”¹⁰⁶ men även mer positiva konnotationer som ”gammaltestamentlig patos”,¹⁰⁷ ”gammaltestamentlig festlighet och glans”,¹⁰⁸ ”en gammaltestamentlig idyll”¹⁰⁹ eller ”en nästan gammaltestamentlig charme”.¹¹⁰ Intressant nog verkar användandet av ordet således dels öka och dels alltmer associeras med en negativ inbörd hundra år senare (1987–2017). Här kan därför också andra diskurser, såsom en modernitetsdiskurs (där det gamla uppfattas ha lägre status än det nya) samt en sekulär, religionskritisk eller kyrkokritisk diskurs lyftas fram som relevanta för att förstå varför ”gammaltestamentlig” tillskrivs negativa konnotationer i svensk kontext under 1987–2017.¹¹¹

¹⁰⁴ I databasen är det mer troligt att vissa tidningsnummer utkomna under 1800-talet inte finns digitaliserade av olika skäl än vad som är troligt gällande senare års publiceringar, men en absolut majoritet finns inlagda så med vissa förbehåll är siffrorna representativa.

¹⁰⁵ Redaktionen, ”Vårt land”, *DN* (14 nov 1889).

¹⁰⁶ Redaktionen, ”Från olika länder”, *Aftonbladet* (9 jan 1896).

¹⁰⁷ Tor Hedberg, ”August Strindbergs nya drama”, *SvD* (28 okt 1898).

¹⁰⁸ Sten, ”Finn och Lukasgillet i Lund”, *SvD* (19 dec 1900).

¹⁰⁹ Erik Norling, ”Dagar med Heidenstam”, *DN* (21 dec 1907).

¹¹⁰ August Brunius, ”På tröskeln till Italien”, *SvD* (16 sept 1908).

¹¹¹ Se till exempel Mia Lövheim, ”Religion, Mediatization, and ‘Complementary Learning Processes’ in Swedish Editorials”, *Journal of Religion in Europe* 10/4 (2017): 366–383; Sven Thidevall, *Kampen om samhällsreligionen: Dagens Nyheters Djävulskampanj 1909* (Skellefteå: Artos Academic 2016).

Det finns således fler diskurser att beakta för att förstå den ordbetydelse som tillskrivs "gammaltestamentlig". Det som måhända har ett ursprung i en antijudisk diskurs i den kristna idéhistorien har senare kommit att införlivas i och förstärkas av andra diskurser i en hegemonisk process (vilket påminner om hur Fairclough beskriver interdiskursivitet)¹¹² vilket lett till en mer allmän användning av begreppet och vedertagen ordbetydelse. De som använder ordet menar inte att hävda en antijudisk diskurs utan är kanske främst ute efter att nedvärdera något uppfattat omodernt eller alltför strängt eller moraliserande. Problemet kvarstår dock då en diskurs som kontrasterar Nya testamentets kärleksfulla budskap och förlåtande Gud mot Gamla testamentets stränga budskap och straffande Gud samtidigt riskerar att reproduceras, om än omedvetet.

Fairclough menar att en kritisk diskursanalys bland annat syftar till att upptäcka de bakomliggande ideologier som kommer till uttryck i språkbruk. Fairclough definierar ideologier i detta sammanhang som ...

... significations/constructions of reality (the physical world, social relations, social identities), which are built into various dimensions of the forms/meanings of discursive practices, and which contribute to the production, reproduction or transformation of relations of domination.¹¹³

Man ska dock inte anta, menar han, att människor är medvetna om den ideologiska dimensionen av det egna handlandet. Ideologier är mer eller mindre naturaliserade och automatiserade. Fairclough beskriver ideologi som mest effektivt när "its workings are least visible", det vill säga när ideologi uppfattas som sunt förnuft.¹¹⁴ I materialet är det sunt förnuft att det så kallat gammaltestamentliga ska förstås som något negativt. Att det så kallat gammaltestamentliga är något negativt har naturaliserats

¹¹² Se till exempel Fairclough, *Discourse and Social Change*, 233; Winther Jørgensen och Pillips, *Diskursanalys*, 77.

¹¹³ Fairclough, *Discourse and Social Change*, 87.

¹¹⁴ Norman Fairclough, *Language and Power* (London: Routledge 2015), 108.

och behöver inte förklaras, det vill säga att det är ideologi, enligt Fairclough.

Fairclough betonar vikten av ett kritiskt förhållningssätt till språkbruk samt vikten av att medvetandegöra den ideologiska processen i diskurs.¹¹⁵ Även om jag här enbart tillämpat ett av Faircloughs många analysverktyg, menar jag att analysen visar på just vikten av ett kritiskt förhållningssätt till språkbruk samt förståelse för den språkliga norm som konstruerats historiskt utifrån dominansrelationer. I detta fall gäller det dominansrelationen mellan kristna och judar där en typ av antijudisk diskurs uttalad i den kristna idéhistorien riskerar att reproduceras genom den tillskrivna betydelsen av ”gammaltestamentlig”.

IMPLIKATIONER FÖR EN FORTSATT DISKUSSION

Som bibelvetare är det intressant att notera det genomslag nämnda tillskrivna betydelser av ”gammaltestamentlig” fått i svensk offentlighet genom dess förekomst i svenska icke-konfessionella dagstidningar, en betydelse som skiljer sig från hur det definieras enligt *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL). Det är vidare intressant att se hur ordet påfallande ofta under den utvalda perioden, 1987–2017, används i andra sammanhang än i artiklar om bibeln eller andra ämnen som kan förknippas med religion. Ordet lever på ett sätt sitt eget liv och har kommit att implementeras i ett bredare språkbruk. Detta påminner om vad Spjut uppmärksammar angående hur begreppet ”gnosticism” används i svenska, framförallt kristna, medier där han visar att termen främst används ”som negativt exempel, för att illegitimeras en teologisk motståndares förståelse av kristendomen”.¹¹⁶ Ordbetydelsen och förknippandet av ”gammaltestamentlig” med något negativt har uppnått en hegemonisk position i materialet. Även om Fairclough kan kritiseras utifrån huruvida hans teori och metod kan bidra till verklig

¹¹⁵ Fairclough, *Discourse and Social Change*, 90.

¹¹⁶ Spjut, ”Polemisk etikett”, 109.

förändring avseende orättvisa strukturer som avspeglar sig i språkbruk, menar jag att det första steget i att skapa förändring är att medvetandegöra och tydliggöra en språklig norm som kan reproducera dominansförhållanden.

En stereotyp och orättvis kontrastering mellan det så kallat "Gamla" och "Nya" testamentet har påtalats av många bibelvetare, bland annat av Terence E. Fretheim. Fretheim påpekar att det finns en orättvisa i att samtidigt som många texter i den Hebreiska bibeln tar avstånd från våld så har textsamlingen fått ett dåligt rykte om ett våldsamt innehåll.¹¹⁷ Samtidigt, framhåller han, har Nya testamentet fått ett bättre rykte än det förtjänar då textsamlingen ofta förknippas med icke-våld trots att det rymmer ett flertal passager av våldsskildringar, däribland det underliggande hotet om att utsättas för evigt våld. Denna stereotypa och orättvisa kontrastering lever kvar i en språklig norm genom den naturaliserade förståelsen av "gammaltestamentlig" som något negativt.¹¹⁸

För den svenska bibelvetenskapen (ordet "gammaltestamentlig" förekommer inte i alla språk) blir en kritisk reflektion över bruket således viktig. Förutom att problematisera det eventuellt egna användandet av termen kan bibelvetenskapen fortsätta bidra till att motverka stereotypa

¹¹⁷ Terence E. Fretheim, "God and Violence in the Old Testament", i *What Kind of God? Collected Essays of Terence E. Fretheim*, red. Michael J. Chan och Brent A. Strawn (Pennsylvania: Penn State University Press, 2015), 129–139 (129).

¹¹⁸ På synonymer.se kan man till exempel läsa om "gammaltestamentlig" att ordet (understrykningar i original): "avser Gamla testamentet i Bibeln (ofta med *syftning* på dess *bild* av Gud som en *oförsonlig* hämnare)". Där ges också fem exempel på användning hämtade från medier och skönlitteratur (kursiv i original): "Han blir besatt av en *gammaltestamentlig* gudom som ljungar obönhörlig lydnad. Men det är ingen överdrift att säga att fiendskapen och avundsjukan mellan dem är av en *gammaltestamentlig* sort. Så kommer det sig att föreläsningarna ena dagen kan handla om kvantfysik och den andra om *gammaltestamentlig* exegetik. Han blängde på henne likt en *gammaltestamentlig* profet i begrepp att frammana Guds vrede och krossa de ogudaktiga. Reagan var optimisten medan Goldwater var pessimisten i sin retorik visade upp en *gammaltestamentlig* dysterhet" (<https://www.synonymer.se/sv-syn/gammaltestamentlig>).

och orättvisa rykten och föreställningar om det ”gammatestamentliga” i en offentlig diskurs.¹¹⁹ Särskilt bör synnerligen problematiska motiv beaktas, såsom en ”gammatestamentlig” typ av hämnd. Motiv som, vilket Bachners forskning visar, bidrar till att reproducera antijudiska stereotyper och tankegoods.

¹¹⁹ Detta gäller även undervisningssammanhang, se Mikael Larsson och Hanna Liljefors, ”Att undervisa om ’Bibeln i politiken’: Fallgropar och möjligheter”, *SEÅ* 87 (2022): 120–140.